

P R I K A Z I I K R I T I K E

TOMO MARETIĆ, NAŠA NARODNA EPIKA. Napomene i pogovor VLADAN NEDIĆ. Nolit, Beograd 1966, 354 str.

Beogradsko nakladno izdavačko poduzeće Nolit u kolekciji „Biblioteka Znamen”, koju uređuje Jovan Hristić, objavilo je djelo Tome Maretića *Naša narodna epika*. Taj Maretićev rad bio je prvi put objavljen god. 1909. u Zagrebu u izdanju Jugoslavenske akademije; u ovom novom izdanju nije nikoliko mijenjan, samo je napomene za nj kao i kratki pogovor kojim je popraćen sastavio odnosno napisao Vladan Nedić.

I danas, 56 godina poslije objavljivanja Maretićeva djela u njemu još uvijek ima mnogo toga vrijednoga što zaslužuje da dozna u prvom redu ne samo hrvatski nego i srpski suvremeni čitač a odnosi se na epsku poeziju njihovih naroda. To na svoj način kaže i Vladan Nedić u spomenutom pogovoru: „Međutim, iako je od njenog izdanja prošlo više od pola veka, Maretićeva knjiga sačuvala je dobrim delom svoju vrednost. Što nije česta sudbina književnoistorijskih pregleda. Naša narodna epika i danas je dragocen priručnik za pitanja koja je obuhvatila svojim okvirom. Objavljujući je sada ponovo, s najnužnijim dopunama u prilogu, mi u isti mah odužujemo naš opšti dug prema uspomeni zaslužnog hrvatskog naučnika” (v. str. 351).

Maretićeva se knjiga *Naša narodna epika* sastoji od pregovora te šest ovećih glava koje se zovu: Pristup, Tehnika i uopće način prikazivanja, Istorička lica, Internacionalni motivi i Različne crtice.

Ovo je Maretićevo djelo bila vrlo povoljno ocijenila u svoje doba hrvatska kritika (v. npr. prikaz Stj. Ivšića u *Savremeniku*, 1910, str. 602-603). Pa stvarno mnogo toga što Maretić iznosi u ovoj knjizi sačuvalo je svoju vrijednost i danas. Posebno je Maretić uvjerljiv i nama današnjim čitačima u mnogim dijelovima glave Tehnika i uopće način prikazivanja i glave Internacionalni motivi. Naravno da ima i u dijelovima netom spomenutih glava kao i u glavi Istorička lica pojedinih partija koje se danas ne mogu više usvojiti, što uvida i Vladan Nedić kad nas upozorava (v. str. 350): „Drugo je pitanje što se ne moramo prikloniti Maretiću kad u ovom, i ne samo u ovom delu knjige, razjašnjavajući odnos epike prema istoriji, umetnosti prema životu, pokušava da iza pesničkih slika iznađe uvek racionalne i realne podstrukture”. Da, svakako, to bi bio jedan od najvećih prigovora Maretiću u toj njegovoj inače vrijednoj knjizi, koji je posebno došao do izražaja u već dva puta spomenutoj glavi Istorička lica.

Maretićevo nastojanje oko toga da protumači sadržaje pojedinih pjesama s pomoću povijesnih činjenica za narodnu poeziju, bez obzira bila ona epska ili liriska ili na samoj granici tih dviju vrsta, nema osobita značenja gledamo li na nju u prvom redu kao na umjetničko djelo.

I još bi se nešto moglo prigovoriti Maretiću, a to je da iako se odmah na početku svoga djela u neku ruku opravdava (v. Predgovor, str. 9 i 10) zašto je prema lo promatrao naše narodne pjesme „s estetičke strane”, ipak na nekoliko mjesta o njima donosi sudove za koje očito traži punu suglasnost svojih čitača. Tako kad npr., na str. 10. tvrdi da u nas ima mnogo više slabih narodnih pjesama nego dobrih, zatim kad na str. 20. glave koja se zove Pristup svrstava među zbornike koji su „tako rđavi da ne bi bilo nikakve štete da nijesu nikad izašli na svijet” i vrlo uspjelu

zbirku Stjepana Mažuranića *Hrvatske narodne pjesme. Čakavske*, koja je doživjela tri izdanja (posljednje g. 1907) te na kraju kad na str. 21. i 22. iznosi popis najljepših epskih narodnih pjesama u Hrvata i Srba a među njima ne navodi ni jedne bugaršice.

I još nešto: Maretić je toliko očaran Vukom kao sakupljačem i objavljivačem naših narodnih pjesama da najradije iz njegovih zbirki uzima primjere kad hoće da nam nešto objasni u vezi sa svojim teoretskim promatranjem naše usmene poezije. Očaran tim Vukovim radom on će doći, kao uostalom i svi „vukovci“ među obrađivačima tradicionalne književnosti u Srba i Hrvata, do ovih pesimističkih zaključaka glede daljnjeg objavljivanja ili sabiranja narodnih pjesama tih dvaju naroda: „Da su one pjesme Vukove bile onako slabe kao što su ponajviše pjesme onijeh sabirača koji su poslije njega izdavali narodnu poeziju, jamačno bi odziv obrazovane Evrope bio mnogo manji, a možda bi ostale i neopažene“.

To su svakako zastarjela mjesta ove Maretićeve knjige, jer jedan od razloga zašto je poslije, a osobito u Maretićevo vrijeme, opao interes za narodnu poeziju i u nas i u svijetu (misli se u svijetu među književnicima-stvaračima a ne slavistima-učenjacima) leži baš u tome što su ljudi poput Maretića forsirali samo jedan mali dio narodnog pjesništva Srba i Hrvata i njega nametali preko čitanaka i drugih pomoćnih školskih knjiga posebno mladom općinstvu, a drugi mnogo veći dio toga pjesništva isto tako vrijedan, a kadikad i vredniji, zapuštali, ostavljali po strani.

Maretić je svoje djelo *Naša narodna epika* objavio god. 1909. a poslije toga je bilo objelodanjeno šest vrlo značajnih knjiga epske poezije u Matićinu zborniku *Hrvatske narodne pjesme* kao i zbirka *Narodne junačke pjesme iz Bosne i Hercegovine* Marijana Sunjica koje su dovoljne — uz neke zbirke tiskane i u naše dane — da temeljito uzdrmaju Maretićevu tvrdnju izraženu odmah na početku Predgovora knjige o kojoj raspravljam: „B.t će skoro 100 godina kako je Vuk sa svojom malom prstonarodnom slavenoserbskom pjesnaricom (u Beču 1814) započeo izdavati naše narodne junačke pjesme (u toj ih je knjizi samo nekoliko, druge su ženske). Od toga vremena pa do danas izdano je na svijet i od samoga Vuka i mnogih drugih književnika toliko mnoštvo toga narodnog blaga da već nemamo nade da bi se još našlo u narodu junačkih pjesama koje bi značile kakav dobitak prema onome što je dosad štampano“.

No ne samo da je u gore navednim zbirkami objavljen nemali broj junačkih pjesama koje znače i te kakav dobitak za naše narodno blago nego ih je objavljeno i u pojedinim periodičnim publikacijama kao što je slučaj s jednom od valjda najuspjelijih epskih narodnih pjesama i u Hrvata i u Srba o Primorcu Iliji i ženinim proscima koju je zapisao Stipe Banović i objelodanio u 35. knjizi Akademijinog *Zbornika za narodni život i običaje* god. 1951. A da ovom zgodom i ne spominjem znatan broj epskih pjesama koje se za sada nalaze još u rukopisu pojedinih naših ustanova a u prvom redu Instituta za narodnu umjetnost u Zagrebu.

Eto, neka nam jedan primjer, zasad još u rukopisu, pokaže kako i u kasnije nađenim epskim pjesmama — pa zapisanim i u naše dane — pojedini prizori mogu biti jednako uspješno oblikovani kao i u Vuka. Uz primjer što ga Maretić navodi iz jednog umotvora II knjige Vukova zbornika *Srpske narodne pjesme* a u kome se opisuje na kako vješt način jedan od junaka jašući na konju dočekuje u ruke голу sablju što je baca visoko prema nebu, a glasi:

Naprijed je alajbeg Mehmede
na njegovu atu doratastu,
 голу sablju baca pod oblake,
 a u b'jele dočekuje ruke,

ja iznosim ovaj nedavno zabilježeni primjer od jedne starice Hvaranke koja živi na otoku Braču:

Zlatnon ga je uzdon zauzlala,
slebrnim ga sedlon osedlala
pak se meće konju u sedlajce.
Tri krat majci dvore obigrala,
 голу čordu u nebo mećala

golu ju je u ruke prijala,
 pa govori majci Mikulincj:
 „Šta bi rekla majko Mikulina,
 bi li rekla da son muška glova,
 ol bi rekla da son ženska glova?“

Gdje čito prvi primjer ne nadmašuje umjetnički ni po čemu ovaj drugi u kojemu ima više pučke jezične jednostavnosti nego u prvome, što nije samo posljedica djelomične čakavštine nego i onog posebnog oblikovanja svojstvena priprostu čovjeku, a koji rjeđe dolazi do izražaja u Vukovim zapisima.

I neke Maretićeve tvrdnje u savezu s onima koji su bili prenosioci pojedinih pjesama u nas odaju ga kao kabinetskog čovjeka koji nije nikad pohodio teren pa imao prilike da dođe u izravan dodir sad s ovim sad s onim kazivačem (v. str. 37—38): »Dok je epika u narodu našem cvjetala, pjevači su mladi od starijih doznawali: da u starija vremena nije bilo kave ni duvana a vatreno oružje da je došlo u običaj tek pod kraj tih vremena i da Turci prije smrti cara Stjepana ne samo da nijesu bili gospodari nijednoga komadićka naših zemalja, već da su slabo bili i poznati narodu našem. Zato su bolji pjevači pazili da ne spomenu nigdje ni kavu ni duvan ni vatreno oružje ni Turke gdje tome nema mjesta«.

Koji su to bili »bolji pjevači«, nije mi jasno jer znam iz vlastite prakse da su neki kazivači koji su mi odrecitali vrlo uspjele radove naše epske usmene poezije bili upravo nenadmašivi u tim historijskim netačnostima i da su baš te netačnosti odnosno anahronizmi davali posebnu draž njihovu kazivanju.

Ni ovaj Maretićev dio nije ništa manje naivan u netom iznesenom smislu (v. str. 186): »Ova verzija u Bošića (tj. da su Lazara Turci živa uhvatili i potom pogubili pred gotovo umirućim Muratom, koga je bio Miloš probo, on O. D.) bliže stoji istoričkoj istini nego li ona u Vuka i Petranovića: samo treba reći da je Murat već bio poginuo kad je Lazar uhvaćen, te je Lazar dao pogubiti sin i nasljednik Muratov Bajazit, jamačno da na niemu osveti smrt svoga oca. — Napokon ću još dodati da su narodne pjesme u Vuka II, br. 35, 36 i 53 dobro umamtile istoričku činjenicu (samo su je iskitile) da je Lazar sagradio manastir Ravnicu (u Srbiji); zadnja od tih pjesama pravo veli i to da je tijelo Lazarevo sahranjeno u tome manastiru . . . » itd., itd.

Još me čudi i to da Maretić kad piše na str. 26-30 glave »Pristupa« o tome kako su stare naše junačke pjesme, ne spominje podatak o njihovom postojanju u Šižgorićevu dielu *De situ Illyriae et civitate Sibenici* napisanom u XV stoljeću.

Tamo gdje Maretić na str. 41. iste glave govori o tome kako bi grad Leđan iz nekih narednih pjesama mogao značiti katolički odnosno poljski grad jer da su Poljaci bili poznati u svijetu kao revni katolici ili „Latini“, pa pridomeće da ima primjera gdje i Dubrovčanima, dakle ljudima našeg jezika, ali vjere katoličke, vele „Latin“, pa pri tome navodi dva primjera iz Vuka, treba pridodati da se često događa da se i u objavljenim i u neobjavljenim našim narodnim pjesmama (a osobito u onima iz Bosne te iz Pounja u Hrvatskoj) katolici koji govore našim jezikom dakle koji su Hrvati, nazivaju „Latinima“. U nekim pjesmama takva lica naše krvi i jezika govore i „latinski“ kad hoće da ih Turci ne razumiju a nalaze se u tešku položaju. Tako, npr. i u izvrsnoj pjesmi „Udbinjani Turci i Senjani“ (v. O. Delorko. *Nerodne epske pjesme*, I, Zagreb 1964, br. 18, str. 83-89):

Misli Dučić da Tade ne znađe,
 da ne znađe turski divaniti,
 Al Tadija riči razumio
 i latinski počeo govoriti:
 „O Senjani žalosna vam majka, . . .“

Posebno dolazi do znatne nevolje i kad Maretić u glavi *Istorička lica* zbog toga što je najviše slijedio Vuka, a od ostalih malobrojnih sakupljača kojima se slu-
 žo samo uglavnom one koji su Vuku po načinu bilježenja i objavljivanja bili najbliži, piše mnogo više o junacima koji su se jedva javili u ponekoj pjesmi a kad-
 kad i u jednoj jedinici, nego o onima koji gotovo i ne silaze iz sjećanja puka kad
 on hoće da u nekoj od svojih stihovanih tvorbi dodijeli značajnu ulogu nekom licu

bez obzira da li je to lice živjelo ili nije. Primjer za takav veliki nedostatak Maretićeva rasuđivanja o našoj narodnoj epici neka bude nevaljao omjer između pojedinih junaka. Tako treba pogledati koliko Maretić piše o Damjanu Šajnoviću (v. str. 229) a koliko o Mustaj-begu (v. str. 198) ili koliko o rodu Vojinovića (v. str. 231) a koliko o rodu Daničića (v. str. 161), ili napokona koliko o Sv. Savi (v. str. 206) a koliko o Ivi Senjaninu (v. str. 210), junaku koji je po broju "nastupa" u pojedinim ulogama naših narodnih pjesama takmac i samom Marku Kraljeviću.

U bržno sastavljenim napomenama Vladana Nedića uz ovo izdanje Maretićeve knjige *Naša narodna epika* nije navedeno u literaturi o Ivanu Karloviću (v. str. 336) djelo Petra Grgeca pod naslovom *Hrvatski Job šesnaestoga vijeka* koje je objavljeno 1932. u Zagrebu a kome podnaslov glasi: *Život i djela Ivana Karlovića* i u kome se nalaze Bilješke (str. 117-126) s mnoštvom dragocjenih podataka.

Olinko Delorko

MAIA PROSTONARODNJA SLAVENO — SERBSKA PIESNARICA (1814) —
NARODNA SERBSKA PIESNARICA (1815). SABRANA DELA VUKA KARADŽIĆA, knj. I. Priredio VLADAN NEDIĆ. Prosveta, Beograd 1965, 482 str.

Od sabranih djela Vuka Stefanovića Karadžića u ovom kritičkom izdanju dosad su izašle tri knjige: ova o kojoj pišem prikaz a koja se sastoji od *Male prostonarodne slaveno-serbske pjesnarice* (1814) i *Narodne serbske pjesmarice* (1815) te *Srpski rječnik* i *Srpske narodne poslovice*. Sve tri knjige popraćene su pogovorima i dragocjenim podacima priređivača registrima različite namjene, također sastavljenih njihovom rukom, kao i uspjelim snimcima.

Vuk Stefanović Karadžić je mnogostrana ličnost u srpskoj kulturi pa otuda i neprekidno bavljeno njime u književnosti njegova naroda. Dok to spominjem neće biti na odmet sjetiti se ovih Škerlićevih riječi koje se odnose na Vuka: »On je jedan od onih koji su najviše radili i stvarali i najvećma uticali, centralna ličnost srpske književnosti u sredini XIX veka, za XIX vek ono što je Dositelj Obradović za XVIII vek: književni reformator i nacionalni tvorac«. A važan je on i za nas Hrvate jer je njegova jezična reforma kod Srba pomogla da u nas Hrvata lakše iznese pobiedu štokavski dialekt kao književni jezik nad svoja dva opasna natjecatelja: kajkavskim i čakavskim, a onda i zato jer je Vuk kupio usmenu književnu građu i među nama Hrvatima i jer mu je ona jednim svojim dijelom (»Asan-aginica« u Fortisovu delu *Viaaggio in Dalmazia* i Kačićev *Razaovor ugodni*) gdje se nalaze i tri prave narodne pjesme) uz Kopitarovo poticanje služila kao pobuda i ohrabrenje u radu takva karaktera.

Pri kritičkom objavljivanju Vukovih zbirki narodnih pjesama u znatnom broju slučajeva teško je izaći na kraj s autentičnošću njegovih tekstova budući da bi se za nj moglo isto reći što kaže i Giuseppe Cocchiara u svojoj knjizi *Storia del folklore in Europa* (Torino, 1952) za braću Grimm, među ostalim i Vukove uzore: »I Grimm erano convinti di aver trovato il linguaggio popolare. In verità avevano trovato il loro linguaggio. E da un impegno filologico, che era un orrore di metodo, era nata una opera d'arte« (»Braća Grimm su bila uvjerena da su pronašla govor puka. A uistinu bila su pronašla svoj govor. Tako se iz filološkog zalaganja, koje je bilo pogrešna metoda, rodilo jedno umjetničko djelo«). Samo što bi mi mogli nadodati u Vukovu slučaju, ne umanjujući pri tom nipošto vrijednost radu braće Grimm, »i još kakvo umjetničko djelo«. Ali taj nas laskav sud o Vukovu sakupljačkom i objavljivačkom radu na području naše usmene književnosti izrečen s estetskog stanovništva i ne imajući pri tom u vidu autentičnost njegovih tekstova, ne obvezuje da se odnosimo nekritički prema metodi njegova rada općenito, metodi koja je s današnjeg stanovništva bila i te kako pogrešna. No kako su mnogi tu njegovu metodu, koja je, uz put budi rečeno, kao i u slučaju braće Grimm, bila općenito prihvaćena od sakupljača i objavljivača tradicionalne književnosti u vrijeme romantizma (a da ovom zgodom i ne spominjem drastične primjere, s kojima, dakako, Vukov rad nema nikakve veze, kao što su bili Ossianov u engleskoj književnosti, MÉR-MÉEVOJ u francuskoj, i to na naš račun. te Hankin u češkoj) nazivali u časovima naročita nerasploženja prema njemu falsifikatorskom, sve je popimalo oblik ružnih neugodnih ispada koje objektivna